

3. Carrio J.G., Mascarenhas Y.P., Yelon W. et al. // Materials Res. -2002. -5, № 1. -P. 57—62.
4. Glass A.M. // J. Appl. Phys. -1969. -40. -P. 4699—4716.
5. Xu Y., Li Z., Wang H., Chen H. // Phys. Rev. B. -1989. -40. -P. 11902—11908.
6. Tribotte B. Haussonne J.M. Desgardin G. // J. Eur. Ceram. Soc. -1999. -19. -P. 1105—1109.

7. Takahasi J., Nishiwaki S., Kodiara K. // J. Jpn. Appl. Phys. -1994. -33. -P. 5477—5481.
8. Fang T.T., Chen E., Lee W.J. // J. Eur. Ceram. Soc. -2000. -20. -P. 527—530.
9. Woike T., Petricek V., Dusek M. et al. // Acta Cryst. -2003. -B59. -P. 28—35.

Інститут загальної та неорганічної хімії
ім. В.І. Вернадського НАН України, Київ

Надійшла 07.11.2008

УДК 546. 65' 56' 431

С.А. Неділько, О.Г. Зенькович, М.А. Зеленько, Ю.А. Шафорост

ФАЗОУТВОРЕННЯ ВТНП-СПОЛУК СКЛАДУ $\text{LnBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7\pm\delta}$

Досліджено процеси синтезу ВТНП-матеріалів на основі $\text{LnBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7\pm\delta}$ ($\text{Ln} = \text{Y, La, Sm, Gd, Ho}$). Встановлено, що утворення сполук Ln_2O_3 при твердофазному методі синтезу відбувається ступінчато, з проміжними фазами. Фаза $\text{LnBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7\pm\delta}$ виникає в реакційній суміші вже через годину прокалювання на повітрі при 900°C . Максимальна кількість кінцевого продукту досягається приблизно за 20—30 год термообробки.

Вивчення високотемпературних оксидних надпровідників (ВТНП) є однією з перспективних областей для створення нових матеріалів. На основі оксидних ВТНП-матеріалів ведеться розробка магнітометрів, радіометрів, мікрохвильових резонаторів і т.д. Одним із важливих напрямків дослідження високотемпературної надпровідності є вивчення фізико-хімічних властивостей ВТНП, а також взаємозв'язки хімічного складу з електрофізичними і магнітними властивостями [1]. Отримані результати таких досліджень є базовими як при розробці технології одержання матеріалів, так і при фізичному моделюванні явищ надпровідності оксидних ВТНП, оскільки особливістю оксидних ВТНП є надзвичайно сильний взаємозв'язок кисневої стехіометрії, структури і електрофізичних властивостей [2].

Для розробки методів синтезу високотемпературних надпровідників на основі $\text{LnBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7\pm\delta}$ науковий і практичний інтерес представляють відомості про процеси фазоутворення, розвитку взаємодії при синтезі сполук у системі $\text{Ln}_2\text{O}_3\text{—BaCO}_3\text{—CuO}$. Літературні джерела [3] свідчать, що утворення фази $\text{LnBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7\pm\delta}$ при твердофазному синтезі протікає ступінчато, з проміжними фазами. Саме багатофазність такої системи є однією із причин труднощів, що виникають при одержанні

однофазного продукту складу $\text{LnBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7\pm\delta}$.

В роботі досліджено зміну фазового складу, властивості та структуру ВТНП-матеріалів на основі $\text{LnBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7\pm\delta}$, де $\text{Ln} = \text{Y, La, Sm, Gd, Ho}$. Для синтезу оксидних ВТНП використовувались такі матеріали: оксиди рідкісноземельних елементів — Y_2O_3 , La_2O_3 , Sm_2O_3 , Gd_2O_3 , Ho_2O_3 , барій карбонат BaCO_3 та купрум (II) оксид CuO . Усі вихідні речовини перевірялись перед використанням на вміст основного компонента методами хімічного аналізу: рідкісноземельні метали визначали методом трилонометричного титрування в уротропіновому буфері з індикатором кисленовим оранжевим [4], Ba^{2+} — ваговим методом [4], мідь — методом трилонометричного титрування в аміачному середовищі з мурексидом [5].

Зразки ВТНП складу $\text{LnBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7\pm\delta}$ одержували методом керамічного синтезу [6], який включає операції змішування компонентів, термічну обробку суміші, формування і спікання. Головним етапом синтезу ВТНП-матеріалів є прожарювання кераміки при відповідних умовах (температура, склад атмосфери, час), при яких відбувається утворення фази 123.

Рентгенографічні дослідження зразків $\text{LnBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7\pm\delta}$ ($\text{Ln} = \text{Y, La, Ho}$) проведено на дифрактометрі ДРОН-8 в автоматичному дискретному

© С.А. Неділько, О.Г. Зенькович, М.А. Зеленько, Ю.А. Шафорост, 2009

режимі з шагом сканування 0.1° , FeK_α -випромінювання з Mn -фільтром. Для одержання дифрактограми з виразними вузькими лініями зразок для зйомки готували нанесенням на тонкий клейкий шар невеликої кількості дрібнодисперсного порошку. Дифрактограма оброблена програмою первинної обробки DIFWIN, яка виконала процедуру сгладжування спектра, відділення фону і обчислення параметрів максимумів. Обробка результатів фазового аналізу включала ідентифікацію основних і домішкових фаз на основі порівняння їх з еталонними дифрактограмами бази даних, визначення їх кількісного вмісту на основі отриманих кривих.

Метою наших досліджень є вивчення будови і розвиток реакційної зони в процесах твердофазного синтезу зразків складу $\text{LnBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7\pm\delta}$ ($\text{Ln} = \text{Y}, \text{La}, \text{Sm}, \text{Gd}, \text{Ho}$).

Для дослідження утворення фаз складу $\text{LnBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7\pm\delta}$ ($\text{Ln} = \text{Y}, \text{La}, \text{Ho}$) вихідні речовини змішували у стехіометричному співвідношенні, суміш ретельно перетирала в агатовій ступці. Вихідну шихту прожарювали при 900°C на протязі 50 год з відбором проби через кожну годину прожарювання. Після кожного відбору проб зразки ретельно перетирались. Відібрані проби вивчалися рентгенографічно.

Фазоутворення в системі Y—Ba—Cu—O при 900°C досліджували на протязі 50 год з відбором проб через кожну годину. На фазовий склад кінцевого продукту впливають температура і час термічної обробки. Рентгенографічно встановлено, що при твердофазному синтезі з карбонату барію та оксидів міді та ітрію утворення фази $\text{YBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7\pm\delta}$ на повітрі при температурі 900°C починається через одну годину, але для одержання матеріалів з потрібними для практичного застосування властивостями необхідна більш тривала обробка для усунення небажаних домішок карбонатів. Дані рентгенофазового аналізу свідчать про утворення нових фаз у реакційній суміші $0.5\text{Y}_2\text{O}_3 + 2\text{BaCO}_3 + 3\text{CuO}$ вже після однієї години прожарювання. В реакційній суміші разом з кінцевим продуктом $\text{YBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7\pm\delta}$ визначаються наступні фази — Y_2O_3 (значна кількість), CuO (значна кількість), BaCO_3 (значна кількість) і проміжна фаза Y_2BaCuO_5 . Зі збільшенням часу прожарювання на дифрактограмах відмічається зменшення інтенсивностей ліній, що відповідають фазам Y_2O_3 , CuO та BaCO_3 . Рентгенографічно оксид ітрію не визначається вже після 4 год про-

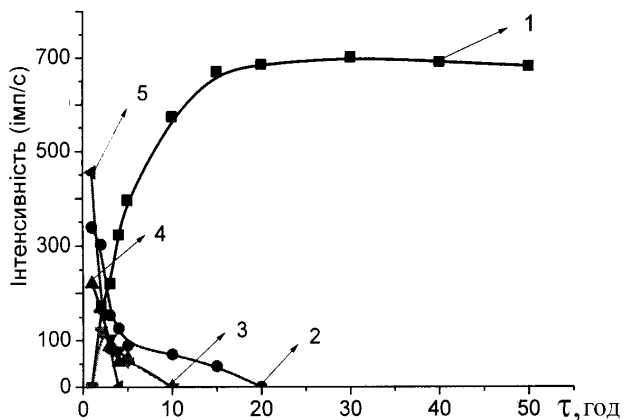
жарювання, карбонат барію і оксид міді — через 10 год. Через 10 год фаза $\text{YBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7\pm\delta}$ у реакційній суміші стає переважаючою. Далі взаємодія протікає значно повільніше. Після години прожарювання утворюється проміжна фаза Y_2BaCuO_5 , яка зникає тільки після 20 год прожарювання. Практично однофазний продукт $\text{YBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7\pm\delta}$ був отриманий приблизно за 20—25 год термообробки.

Таким чином, утворення фази $\text{YBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7\pm\delta}$ у порошкоподібній суміші протікає ступінчасто, через ряд стадій, в ході яких утворюються проміжні сполуки.

Аналогічно протікає фазоутворення в системі La—Ba—Cu—O . І в цьому випадку фаза $\text{LaBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7\pm\delta}$ починає утворюватися в реакційній суміші вже через годину від початку реакції разом з проміжною фазою $\text{La}_2\text{BaCuO}_{4\pm\delta}$. Одночасно на дифрактограмах ідентифікуються і вихідні речовини, що ще не прореагували — La_2O_3 , CuO та BaCO_3 . Кількість фази $\text{LaBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7\pm\delta}$ росте і стає переважаючою через 15 год. Разом з тим кількість карбонату барію та оксиду лантану починає зменшуватись вже після однієї години прожарювання і рентгенографічно не визначається після 15 год (BaCO_3) та 5 год (La_2O_3). Проміжна фаза $\text{La}_2\text{BaCuO}_{4\pm\delta}$ та фаза CuO не ідентифікуються через 10 год. Максимальна кількість практично однофазного кінцевого продукту досягається приблизно за 20—25 год термообробки.

Фаза $\text{LaBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7\pm\delta}$ у суміші стає переважаючою лише через 15 год, у порівнянні з $\text{YBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7\pm\delta}$, яка є переважаючою вже через 10 год. Отже, як показує експеримент, формування однофазного продукту у другому випадку йде повільніше.

Як приклад на рисунку показано фазоутворення в системі Ho—Ba—Cu—O . Дослідження проводили також на протязі 50 год з відбором проб через кожну годину. Синтез $\text{HoBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7\pm\delta}$ з порошкоподібної суміші проходить так само, як і в інших випадках, поступово, через ряд стадій, в ході яких утворюються проміжні сполуки. І в цьому випадку фаза $\text{HoBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7\pm\delta}$ починає утворюватися в реакційній суміші на протязі першої години від початку прожарювання при температурі 900°C одночасно з проміжною фазою $\text{Ho}_2\text{BaCuO}_5$. Потім у реакційній суміші з'являються інші проміжні фази, а кількість $\text{HoBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7\pm\delta}$ збільшується з кожною годиною і досягає свого максимуму через 20—30 год. Фази Ho_2O_3 ,

Динаміка фазоутворення зразка $\text{HoBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7\pm\delta}$ при 900°C . Фази: 1 — $\text{HoBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7\pm\delta}$; 2 — BaCO_3 ; 3 — $\text{Ho}_2\text{BaCuO}_5$; 4 — CuO ; 5 — Ho_2O_3 .

CuO та BaCO_3 рентгенографічно не визначаються через 4, 10 та 30 год термообробки відповідно.

За допомогою рентгенофазового аналізу було встановлено, що при використанні твердофазного синтезу з карбонату барію та оксидів міді і рідкісноземельних елементів повне утворення фази $\text{LnBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7\pm\delta}$ ($\text{Ln} = \text{Y}, \text{La}, \text{Ho}$) на повітрі при температурі 900°C відбувається вже після першої години прожарювання. Для одержання однофазних матеріалів з потрібними для практичного застосування властивостями необхідна тривала термообробка.

Поряд з фазою 123 утворюється фаза $\text{Ln}_2\text{BaCuO}_5$ (фаза 211). При синтезі високотемпературних надпровідників $\text{LnBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7\pm\delta}$ у системі $\text{Ln}-\text{Ba}-\text{Cu}-\text{O}$ фаза 211 реагує з CuO та BaCO_3 , в результаті чого утворюється $\text{LnBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7\pm\delta}$. Кри-

стали цього складного оксиду мають інтенсивне зелене забарвлення, що дало йому широко розповсюджену назву „зелена фаза”.

Таким чином, показано, що швидкість реакції утворення сполук $\text{LnBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7\pm\delta}$ зменшується із збільшенням порядкового номеру РЗЕ і найменшою є для лантану.

РЕЗЮМЕ. Исследованы процессы синтеза ВТНП-материалов на основе $\text{LnBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7\pm\delta}$ ($\text{Ln} = \text{Y}, \text{La}, \text{Sm}, \text{Gd}, \text{Ho}$). Установлено, что образование соединений Ln123 при твердофазном методе синтеза происходит ступенчато, с промежуточными фазами. Фаза $\text{LnBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7\pm\delta}$ начинает образовываться в реакционной смеси уже после часа прокаливания на воздухе при 900°C .

SUMMARY. Processes of formation of HTSC materials based on $\text{LnBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7\pm\delta}$ ($\text{Ln} = \text{Y}, \text{La}, \text{Sm}, \text{Gd}, \text{Ho}$) were investigated. It is positioned that formation of Ln123 compounds using ceramic method goes stepwise with formation of intermediate phases. $\text{LnBa}_2\text{Cu}_3\text{O}_{7\pm\delta}$ phase starts to form in reaction mixture after annealing in air for an hour at 900°C .

1. *Sudhakar Reddy E., Schmitz G.J.* // *Supercond. Sci. Technol.*-2002. -**15**. -P. L21—24.
2. *Приседский В.В., Михиенко П.Н., Иванченко Ю.М. и др.* // *Физика низких температур.*-1989. -**15**, № 1. -С. 8—16.
3. *Tret'yakov Yu.D., Goodilin E.A.* // *Russian J. Inorg. Chem.* -2001. -**46**, № 3. -P. S203—S234.
4. *Шарло.* Методы аналитической химии. -М.: Химия, 1965.
5. *Шварценбах Г.* Флашка. Комплексонометрическое титрование. -М.: Химия, 1970.
6. *Третьяков Ю.Д., Гудилин Е.А.* // *Успехи химии.* -2000. -**69**, № 1. -С. 1—34.